

Використання дистанційних курсів для формування у студентів уміння вчитися самостійно

Швидкі темпи розвитку й використання інформаційно-комунікаційних технологій майже в усіх галузях знань потребують професійних фахівців, здатних адекватно сприймати соціально-економічні зміни, швидко набувати нові знання та творчо їх застосовувати до розв'язування всеможливих завдань в галузі своєї професії. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні визнано становлення системи безперервної освіти та навчання протягом усього життя.

З іншого боку, інтенсифікація навчання, фундаменталізація знань та гуманізація навчального процесу спонукає до оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними потребами, збільшення питомої ваги самостійної, дослідницької навчальної діяльності, диференціації навчання відповідно до індивідуальних запитів, нахилів та здібностей студентів. Тому самонавчання є важливою складовою навчального процесу у ВНЗ, а питання щодо планування, організації, управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів інформатики вимагають сучасних досліджень.

Процес розвитку особистості індивіда досліджено багатьма науковцями, серед яких Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, Л.В. Занков, О.М. Леонтьєв, Г.С. Костюк, А. Маслоу, О.В. Скрипченко, М.Л. Смільсон. Окремі аспекти питань щодо організації самостійної роботи студентів, самонавчання, самореалізації вивчали А.Я. Айзенберг, А.М. Алексюк, В.П. Беспалько, Л. І. Заякіна, Н.А. Кузьміна, І.Я. Лернер, В.І. Лозова, А.К. Маркова, Р. А. Нізамов, П.І. Підкасистий, О.М. Спірін, Н.Ф. Талізіна [1], А.В. Усова, А.В. Хуторський [2] та ін.

Проблеми розвитку особистості студентів при вивченні природничо-математичних дисциплін, готовності майбутніх вчителів інформатики до педагогічної діяльності у різний час досліджували А.П. Єршов, Ю.В. Горошко, М.І. Жалдак [3], Ю.І. Машбиць, В.М. Монахов, Н.В. Морзе, М.П. Лапчик, З.С. Сейдаметова, Ю.С. Рамський, С.А. Раков, С.О. Семеріков, В.П. Сергієнко, О.М. Спірін, Ю.В. Триус та ін. Дистанційне навчання вивчали В.Ю. Биков, В. П. Зінченко, Н.В. Морзе, Є.С. Полат, С.О. Сисоєва, О.М. Смирнова-Трибульська [4], С.О. Семеріков та ін.

Самонавчання – це самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів, яка спрямовується відповідною мотивацією та йде паралельно з навчальним процесом, в органічному зв'язку з ним. О.М. Смирнова-Трибульська уточнює, що успішні та кваліфіковані вчителі «розглядають навчання як процес, який відбувається на протязі усього професійного життя» [4, 79]. Саме тому можемо говорити про те, що студенти за роки свого навчання у ВНЗ повинні отримати навички самостійного здобування знань і розуміння того, що необхідно постійно самостійно підвищувати свій освітній рівень. Самонавчання є безперервним продовженням загальної та професійної освіти фахівця, завдяки чому підвищуються рівні професійних компетентностей, збагачується педагогічний досвід, удосконалюється фахова майстерність. Основою самонавчання студентів та фахівців є передусім їхнє уміння вчитися самостійно. У сучасних дослідженнях «уміння вчитися самостійно» розглядається як ключова компетентність [5, 38].

Сформованість у студентів вище згаданого уміння сприяє реалізації особистісно-орієнтованого підходу до їхньої діяльності, зростанню пізнавальної активності, ініціативи, раціональному використанню часу та засобів навчання. Таким чином уміння вчитися самостійно поєднує психолого-педагогічні характеристики особистості студента зі змістовим та процесуальним компонентами навчання [6, 38].

Змістовий компонент підготовки майбутніх вчителів охоплює сукупність професійних знань, умінь і навичок, відображених у Галузевому стандарті вищої освіти. Цей компонент базується на єдності раніше засвоєних знань, вмінь, навичок, на яких ґрунтується вивчення нового і нові способи здобування знань та способів дій з різних джерел відомостей. Процесуальна складова розкривається через всеможливі способи організації та здійснення навчання на різних рівнях пізнавальної самостійності студентів, зокрема це репродуктивний, частково-пошуковий, творчий рівні. Вибір методів, форм і засобів навчання залежить від змісту навчальної дисципліни, рівня підготовки студентів та спрямований сприяти набуванню професійних компетентностей, засвоєнню знань на фундаментальному рівні, досягненню найвищої активності майбутніх вчителів.

Навчання створює основу для самонавчання, яке у свою чергу формує умови для усвідомлення потреби у нових знаннях, виокремлення мети самостійного засвоєння знань. Тому характеристики, які А.В. Хуторський використовує для опису навчального процесу можна використати й для опису самонавчання [2, 257]:

- 1) здійснюється суб'єктом навчання на основі його особистісного інтелектуального потенціалу, індивідуальних здібностей, власних мотивів та цілей;
- 2) викликає суб'єктивні труднощі та проблеми у навчально-пізнавальній діяльності суб'єкта, обумовлені недостатнім володінням методами, засобами та іншими умовами, що необхідні для її реалізації;
- 3) приводить до створення нового для суб'єкта навчального продукту, що відповідає типу виконаної ним діяльності.

Серед інших ознак самонавчання майбутніх вчителів при підготовці до фахової діяльності виділимо наступні:

- 1) не зважаючи на те, що навчально-пізнавальна діяльність студентів відбувається при відсутності викладача (обмежується постановкою завдань, інструктажем, подальшим контролем) і навіть поза навчальним закладом, його роль збільшується, оскільки він є не транслятором знань, а організатором освітнього процесу, консультантом;
- 2) студент проявляє зацікавленість до навчання, інтерес до процесу здобування знань, демонструє потребу у самостійному пошуку й засвоєнні знань та способів дій;
- 3) уміння навчатися самостійно сприяє задоволенню пізнавальних інтересів, є засобом підготовки до фахової діяльності;
- 4) студент має навички самоконтролю та самооцінки, усвідомлює результати власної діяльності, прагне їх вдосконалити, що сприяє позитивному сприйняттю та усвідомленню навчального матеріалу.

Відзначимо, що самонавчання визначається не лише умінням вчитися самостійно, але й наслідком організованої аудиторної та позааудиторної роботи студентів, що мотивує їхні бажання самостійно розширити й поглибити здобуті знання (рис. 1).

Рис. 1

При визначенні головних компонентів самонавчання слід брати до уваги, що самонавчання – це одна з форм навчально-пізнавальної активності студентів у період їхнього навчання, цілями якої виступають засвоєння студентами змісту освіти, формування рис самостійності (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти самонавчання		Зміст діяльності
Мотиваційний	сенс діяльності	пошук відповіді на запитання: навіщо я це роблю; усвідомлення цілей і завдань власної навчально-пізнавальної діяльності; створення умов для самостійної підготовки; наявність потреби саморозвитку й самовдосконалення;
	постановка цілей	
Когнітивний	пошук нових знань	узагальнене перенесення засвоєних знань на новий матеріал за власною ініціативою; опора на власні знання, уміння, життєвий досвід; застосування розумових операцій у нових умовах;
	інтелектуальна ініціатива	
Особистісний	цілеспрямованість	уміння ставити цілі та організовувати їх досягнення; діагностика власних умінь, здібностей та їх співвіднесення зі структурою та змістом самонавчання; позитивне ставлення до самостійної діяльності; відповідальність, організованість, працездатність;
	індивідуальні особливості	
Діяльнісний	об'єкт діяльності	планування й організація власної діяльності; виділення етапів навчання; реалізація програми самонавчання через сприймання нового матеріалу, його розуміння, осмислення, запам'ятовування, застосування; орієнтування у власній діяльності та знання особливостей її виконання;
	способи і засоби досягнення мети	
Рефлексія	самоаналіз	осмислення власної діяльності та здобутих результатів; оцінювання власних досягнень, приведення їх у відповідність (критеріям, вимогам, стандартам) та прийняття за них відповідальності.
	самокорекція	

Добір педагогічно доцільних методів самонавчання обумовлений джерелами навчальних відомостей, умовами їх опрацювання, напрямками використання здобутих знань, рівнем навченості студентів та ін. Варто зауважити, що самонавчання у структурі навчальної діяльності студентів у ВНЗ займає більше третини загального навчального часу.

Але, як показує практика, не всі студенти готові до самонавчання, складовою частиною якого є їхня самостійна діяльність. Самостійність характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю знань, умінь й навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення. Основна роль у формуванні у студентів уміння працювати самостійно належить викладачеві, який повинен активно залучати їх до самонавчання, з одного боку, для оволодіння необхідними знаннями, уміннями й навичками, а з іншого боку, для створення особистісних ставлень до діяльності та її результатів. Уміння студентів оволодівати знаннями самостійно можна поділити на дві групи. До першої групи належать специфічні уміння, які є основою професійних компетентностей. До другої належать так звані загально-пізнавальні, необхідні для опанування різних галузей наукового пізнання, життєдіяльності випускника ВНЗ у сучасному світі.

Завдання викладача – допомогти студентові стати суб'єктом самостійної навчально-пізнавальної діяльності, тобто навчити формулювати цілі самонавчання, обирати засоби, коригувати способи діяльності, оцінювати результати та нести за них відповідальність. Не менш важливими є дії викладача щодо розробки інформаційно-освітнього середовища, в якому дібрано сполучення обсягів аудиторної та самостійної роботи, в системі оцінювання враховано особистісні потреби і можливості студентів, що у свою чергу спонукує їх реалізувати власну модель процесу якісної фахової підготовки, перетворити самостійну роботу у творчий процес.

Успіх самостійної роботи майбутніх учителів значною мірою залежить від того, якими засобами і способами студент користується для того, щоб отримати необхідний навчальний матеріал [7, 47]. Одними із сучасних засобів самонавчання є дистанційні курси, використання яких дозволяє студентам безперервно навчатись, здобувати сучасні професійні знання на основі власної ініціативи, незалежності в навчанні та при побудові й реалізації власної освітньої траєкторії.

Поява дистанційних курсів обумовлена збільшенням часу на самонавчання шляхом зменшення аудиторного навантаження, скорочення кількості практичних занять і введення нових дисциплін, які кожен учасник навчального процесу обирає за індивідуальним планом та вивчає в період навчання. При цьому робота студентів з дистанційними курсами спричинює рух від обов'язкового, однакового

для всіх змісту до варіативного та диференційованого, від єдиного державного офіційно затвердженого змісту до оригінальних авторських програм, курсів з обов'язковим дотриманням єдиного освітнього ядра, що визначається обов'язковим мінімумом та державним стандартом. Самостійна робота студентів реалізується на основі дидактичних принципів: науковості, наочності, свідомості і самостійності у навчанні, індивідуальності.

Кожен студент, який самостійно опрацює той чи інший курс дистанційного навчання, ставить перед собою конкретну мету, приймає до уваги обсяг навчальних відомостей, структурує власні дії, дотримується певного плану роботи, який коригує під час власної діяльності. У процесі такої діяльності повинна бути прийнята до уваги і специфіка навчальної дисципліни. Але перш за все для студентів самостійна навчальна робота повинна бути внутрішньо мотивованою, усвідомленою та значущою діяльністю. Внутрішньою рушійною силою самонавчання є суперечності між вимогами, які висуваються до професійних знань, умінь добирати способи розв'язування фахових завдань і реальними можливостями студентів стосовно їх виконання.

Потрібно зауважити, що суперечності стають джерелом навчально-пізнавальної діяльності студентів, якщо висунуті вимоги відповідають їхнім можливостям, тобто перебувають у «зоні найближчого розвитку» майбутніх фахівців. Саме тому науково обгрунтоване конструювання дистанційних курсів неможливе без урахування закономірностей психологічного розвитку студентів, принципів формування у них пізнавального інтересу. Увага до психологічного аспекту пояснюється спрямованістю освіти на особистісно-орієнтоване та розвивальне навчання. Крім цього, побудова дистанційних курсів ґрунтується на принципах доступності, системності, цілеспрямованості й цілісності навчання та ін.

Ефективність роботи студентів з дистанційними курсами з фахових дисциплін залежить від багатьох факторів, наприклад, від змісту навчального матеріалу, характеру завдань, рівня складності та логіки їх побудови; прогнозування взаємозв'язків раніше засвоєних знань з новими; якості досягнутих результатів; умов самостійної підготовки. Але основою успішного самонавчання є активність та самостійність студентів, свідомий підхід до процесу навчання.

На рис.2 показано адміністративну частину дистанційного курсу. Особливу увагу варто звернути на кількість тижнів, що відводяться на вивчення дисципліни та дату початку роботи курсу в on-line режимі. Тобто, студентам можна задати інші параметри, що безперечно вплине на формування мотивації до самонавчання.

Формат: Формат-структура
Кількість тижнів/тем: 18
Дата початку курсу: 1 вересня 2011
Сховані секції: Приховані розділи показані в згорнутому виді
Новини для показу: 5
Показати студентам Журнал оцінок: Так
Показати звіти про виконання завдань: Так
Максимальний обсяг завантажуваних файлів: 8Мб
Це є метакурсом?: Ні

Рис.2.

Також використання системи дозволяє відслідковувати активність слухачів дистанційного курсу (рис. 3)

Оберіть журнали подій, які хочете побачити:
Оптика і квантова фізика | Всі учасники | Сьогодні, 16 листопада 2011 | Всі діяльності | Всі дії
Показати на сторінці | Отримати ці логи
Активність на сайті:
Події за останню годину
Звіт діяльності
Звіти участі
Статистика

Рис.3.

Для того щоб дистанційні курси були рівноправними елементами навчального процесу у ВНЗ, вони, як показує практика, повинні виконувати самостійну обов'язкову додаткову функцію у різносторонньому і ґрунтовному вивченні предметної галузі, формуванні знань, необхідних для обгрунтованого пояснення причинно-наслідкових зв'язків досліджуваних процесів та явищ. Для

цього у робочих програмах навчальної дисципліни потрібно передбачити самостійне вивчення важливих і суттєвих розділів і тем, а не другорядних і допоміжних, які мають переважно інформаційний чи ознайомлювальний характер.

Основними формами подання навчального матеріалу залишаються опорні конспекти лекцій (рис. 4) (можна подавати і повнотекстові лекції, однак доречніше починати саме з опорних конспектів, але до основних питань подавати корисні посилання, додаткові роз'яснення, які студент переглядає при потребі) та озвучені презентації (рис. 5), відеолекції.

У такий спосіб «створюється так звана особиста «база знань» кожного студента, що містить текстовий та графічний, статичний і динамічний матеріал, що постійно поповнюється» [7, 77]. При цьому навчання будується з опорою на проблемний метод, оскільки студенти здійснюють пошук необхідних відомостей, аналізують їх, співставляють кілька точок зору на предмет чи явище, що вивчається, обирають найбільш доцільне, узагальнюють здобуті знання та знаходять власне оригінальне рішення. А це у свою чергу створює умови для формування у студентів здатності до самостійного прийняття рішень та відповідальності за них.

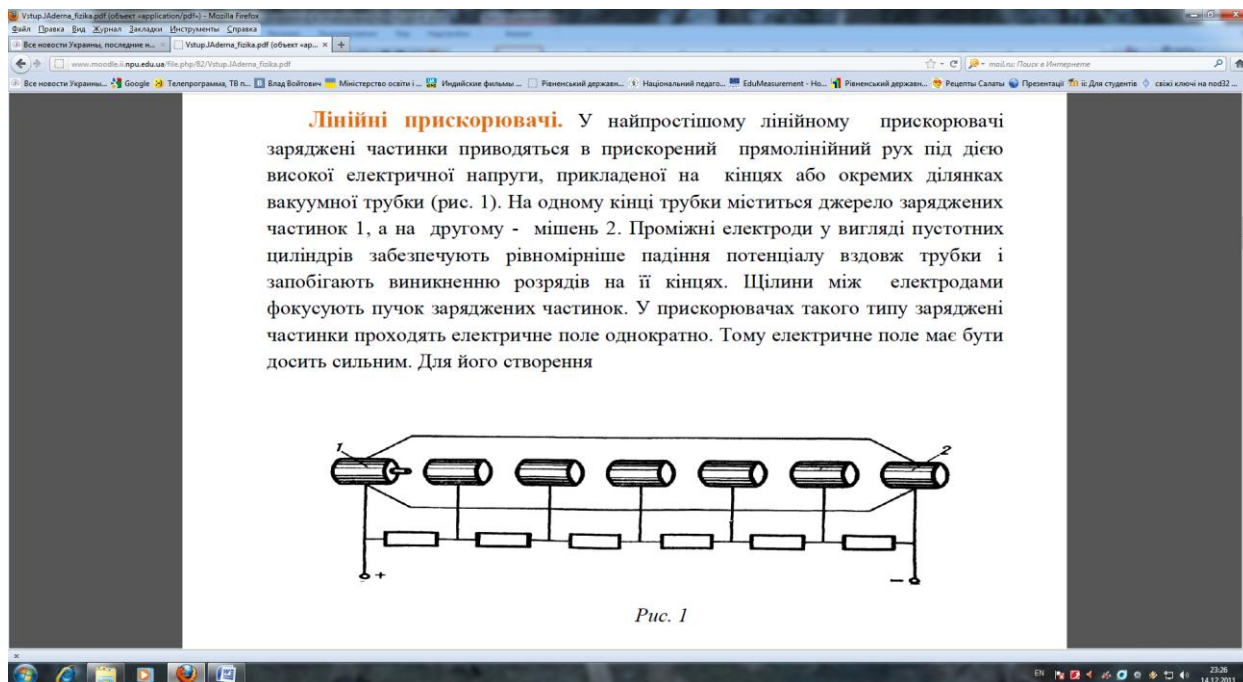

Рис. 4.

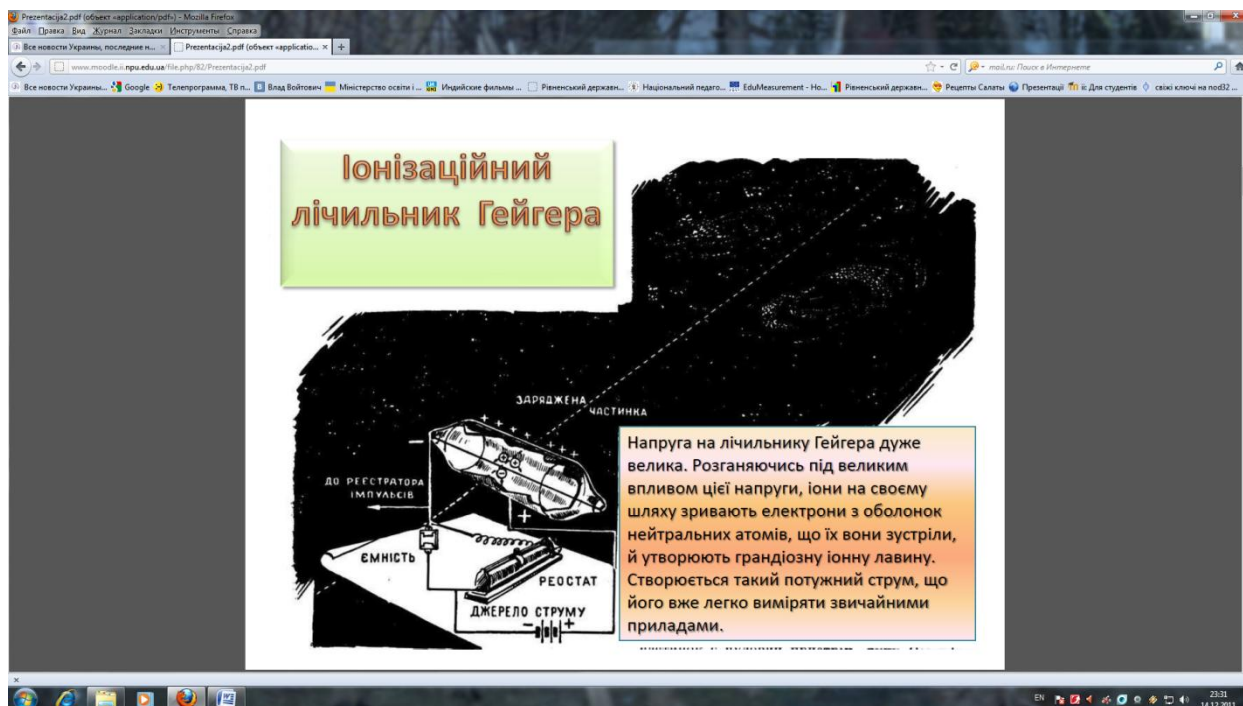

Рис. 5.

Незважаючи на те, що сьогодні робота студентів з дистанційними курсами під час навчання у ВНЗ набирає значних обертів, помилково робити спроби перетворити освіту в самонавчання і зробити його універсальною формою здобування фахових знань. При цьому важливо, щоб самостійно здобуті студентами знання були глибокими, міцними, основою для прийняття ефективних рішень у професійній діяльності.

Додатковим стимулом до самонавчання є контролюючі функції, закладені у дистанційний курс (рис. 6). При цьому контроль не повинен бути для викладача самоціллю, а насамперед – мотивуючим фактором до якісного виконання студентами самостійно виділених етапів навчально-пізнавальної діяльності. Для цього, наприклад, варто включати результати самонавчання у показники поточної активності, у рейтингову таблицю іспиту та ін. Не менш важливим контролюючим елементом є і рефлексивна діяльність студентів, під час якої вони усвідомлюють здобуті результати, перевизначають цілі подальшої роботи, коригують власний освітній шлях, самооцінюється приріст в знаннях.

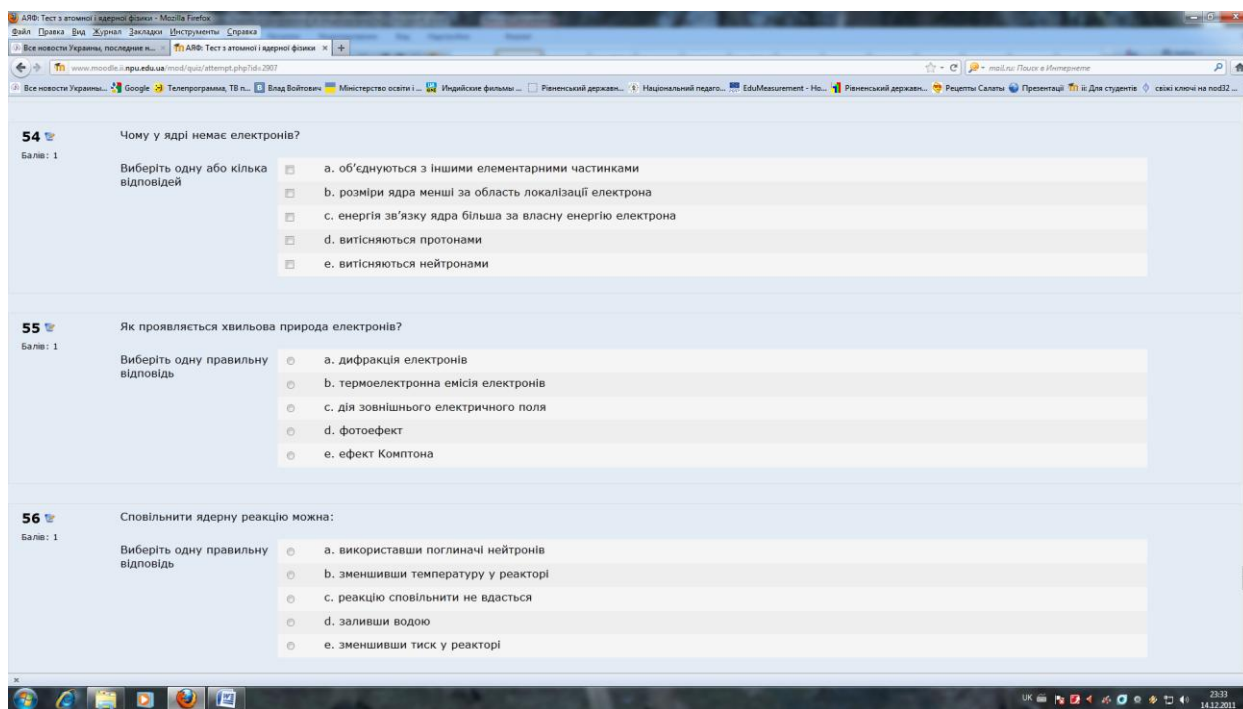

Рис. 6.

Незважаючи на гнучкість та індивідуальність дистанційного навчання навчально-пізнавальну діяльність студентів при вивченні дистанційних курсів не можна вважати стихійним процесом, а її ефективність визначається рівнем систематичного навчання й виховання у педагогічному університеті, які функціонують як рівноправні чинники, але мають виражену специфіку і цим доповнюють одне одного. Тому потрібно вести мову про широке впровадження у навчальний процес ВНЗ дистанційних курсів через удосконалення педагогічного діалогу «викладач-студент» та єдність самонавчання, самовдосконалення, навчання й виховання.

Формування особистості творчого вчителя з яскраво вираженим індивідуальним стилем діяльності неможливе без цілеспрямованої організації його самонавчання, яке є обов'язковою організаційною формою навчання в педагогічному університеті. Сформованість у студентів уміння вчитися самостійно дозволяє їм активізувати процеси мислення, інтегрувати навчально-пізнавальну діяльність на розвиток своєї індивідуальності, формування уміння перенавчатись, використовуючи при цьому можливі новітні технології навчання. Самонавчання майбутніх учителів інформатики є різностороннім процесом формування та розвитку педагогічних здібностей, професійно важливих якостей особистості студентів, набуття досвіду фахової діяльності, підвищення рівня професійних компетентностей, творчого самовдосконалення.

Література

1. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология : учеб. пособ. для студ. сред. пед. учеб. завед. / Н.Ф. Талызина. – М.: Академия, 1998. – 288 с.
2. Хуторской А.В. Современная дидактика. Учеб. Пособие. 2-е изд., перераб. / А.В. Хуторской. – М.: Высш. шк., 2007. – 639 с.
3. Жалдак М.І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі / М.І. Жалдак // Науковий часопис Національного педагогічного

університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2011. – №11(18) – С. 3-16.

4. Смирнова-Трибульська Є.М. Основы формирования информатических компетентностей учителей в области дистанционного обучения: монография / Є.М. Смирнова-Трибульська. – Херсон.: Айлант, 2007. – 704 с.

5. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видавництво друге, доповнене й виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне.: Волинські обереги, 2011. – 552 с.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.». – 2004. – 112 с.

7. Умрик М.А. Організація самостійної роботи майбутніх учителів інформатики в умовах дистанційного навчання інформатичних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Умрик М.А. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 210 с.

8. Прокоф'єв Є.Г. Модель загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів в умовах інформаційно-навчального середовища / Є.Г. Прокоф'єв // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 7 (14). – С. 203-207.